

ПЕТЕР РОКАИ

ПРИЛОГ БИОГРАФИЈИ ДЕСПОТА ЂОРЂА БРАНКОВИЋА (СВЕТОГ ВЛАДИКЕ МАКСИМА)

Српски деспот Вук Гргуровић (Бранковић), Змај Огњени Вук српских народних песама, који је своје име уистину добио зато што је био члан Змајевог реда, истакнута је личност српско-мађарских односа XV века.¹ По нашем сазнању, први научник који је тврдио да је он, поред осталих његових дела, био присутан при склапању мира између угарског краља Матије Хуњадија-Корвина и римско-немачког цара Фридриха III Хабзбуршког, био угледни српски историчар Јован Радонић. О томе ранији аутори, Стојан Новаловић,² Константин Јиречек,³ Владимир Ћоровић⁴ и Ђорђе Сп. Радојичић,⁵ да поменемо само најзначајније, ништа нису знали. Радонић се при овом свом тврђењу, саопштеном у својој студији „Споразум у Тати и српско-угарски односи од XIII до XVI века”, позвао на дипломатар „Историје породице Хуњади” Јожефа Телекија.⁶

¹ Dávid András, *Délszláv epikus énekek, magyar történeti hősök*, Újvidék 1978; Милош Антоновић, „Деспот Стефан Лазаревић и Змајев ред”, *Историјски гласник*, (1990–1992), 15–23.

² Стојан Новаловић, „Последњи Бранковићи у историји и народном предању 1456–1502”, *Летопис Мајице српске*, 1886, 146, 1–47; 147, 1–32, 148, 1–70.

³ Константин Јиречек, *Историја Срба*, I, до 1537. године (Политичка историја), превео и допунио Јован Радонић, Научна књига, Београд 1952, 388, 410–412.

⁴ В(ладимир) Ћ(оровић), „Вук Бранковић (Змај Огњени Вук)”, Станојевић, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, књ. 1, Библиографски завод, Загреб 1925.

⁵ Ђорђе Сп. Радојичић, „Хагиолошки прилози о последњим Бранковићима”, *Гласник Историјског друштва у Новом Саду*, XII (1939), 3–4, 285–312.

⁶ Јован Радонић, „Споразум у Тати 1426. године и српско-угарски односи од XIII до XVI века”, *Глас Српске краљевске академије*, CLXXXVII, Други разред, књ. 94, 1941, 228–229 (114–115).

Овај податак је, позивајући се на Радонића, преузео од њега у новије време најупућенији познавалац односа ова два народа у средњем веку, Сима Ћирковић, у свом чланку „О Деспоту Вуку Гргуревићу”.⁷ Тако је учинила, следећи пример свог учитеља и Душанка Динић Кнежевић. Она се, међутим, за разлику од Симе Ћирковића, поред дела Јована Радонића позвала такође на Телекијев дипломатар, а у својој синтези „Сремски Бранковићи” је то тврдила о деспоту Вуку чак два пута, позивајући се притом у оба случаја на два наведена податка као извора свог сазнања.⁸ Она је то своје тврђење поновила још и тридесет једну годину касније, у чланку *Српског биографског речника*.⁹ Проверивши, међутим, одговарајуће место Телекијевог дипломатара, дошли смо до закључка како се овај догађај није десио 1467, него двадесет година касније, 16. децембра 1487!¹⁰

Не зна се како је Радонић дошао до датума који је саопштио, али је чињеница да се ту десила нека омашка, која није ретка приликом обележавања датума неког догађаја. Изгледа да су то касније и Радонић и Ћирковић приметили. Радонић, наиме, не саопштава тај податак у другом, исправљеном и проширеном, издању Јиречекове *Историје Срба*¹¹ коју је допунио и превео. Сима Ћирковић такође са ћутањем прелази преко тог догађаја у одговарајућем делу *Историје српског народа*.¹² Према томе, ови научници су једноставно избрисали присуство српског деспота (Вука) овом догађају. Овај поступак је, међутим, самовољан и неоправдан, јер повеља, ако и не садржи име, садржи наслов „despotus Servie”. Другим речима, један српски деспот, ако не и Вук, као сведок је уистину био присутан код потписивања овог акта.¹³ То, међутим, никако није могао да буде Вук, пошто се ово десило 16. децембра 1487, а он је умро већ 1486. године. Поставља се стога питање: ког српског деспота, ако не Вука, помиње текст овог споразума?

Пре него што одговоримо на ово питање, нека нам буде дозвољено да учинимо неколико исправки и допуна које се тичу текста

⁷ Сима Ћирковић, „О деспоту Вуку Гргуревићу”, *Зборник Мајнице српске за ликовну уметност*, 6 (1970), 21; исти, исто, *Сћари Сланкамен – прилози монографији*, Нови Сад 1971, 21.

⁸ Душанка Динић Кнежевић, „Сремски Бранковићи”, *Истраживања*, IV (1975), 8, 20.

⁹ Душанка Динић Кнежевић, „Вук Гргуревић”, *Српски биографски речник*, 2, В–Г, Матица српска, Нови Сад 2006, 394.

¹⁰ Teleki József, „A Hunyadiak kora Magyarországon”, XII, Pest, 1857, 375, повеља бр. DCCLXI.

¹¹ К. Јиречек, н. м., I, 388, 410–412; II, (Културна историја), 350.

¹² *Историја српског народа*, II, Српска књижевна задруга, Београд 1982, 376–377, 379, 382–383, 384, 386–389, 432–433, 445.

¹³ Teleki, н. м.

и карактера овог документа! Свако од горе наведених аутора говори у вези са њим о мировном уговору. Том приликом, међутим, ниједан од њих није одредио о ком је мировном уговору реч. Из дела немачког историчара Карла Неринга, с друге стране, постало је јасно да је то заправо добро познати споразум о прекиду ватре (оружаних дејстава). Текст овог пакта је сачуван у два садржајно истоветна примерка. Примерак који је публиковао Телеки и који су користили наведени аутори издао је у име цара Фридриха, за краља Матију, саксонски изборни кнез Алберт, на латинском језику.¹⁴

До Неринга, међутим, нико није користио у име Матије за Фридриха, на немачком језику, готским писмом издати примерак, који је још 1838. године публиковао немачки научник Фридрих Алберт Ланген.¹⁵ Неринг је том приликом саопштио и то да је овај споразум о прекиду оружаних дејстава, због одуговлачења Фридриха III, који није хтео да потврди споразум склопљен у његово име, ступио на снагу тек много касније.¹⁶

Вративши се на питање идентитета безименог српског деспота, желимо прво да скренемо пажњу како, као што је на то већ Јиречек упозорио, српски деспоти у повељама угарских краљева носе наслов „despotus Rascie”.¹⁷ У овом пак тексту, који је публиковао Телеки, стоји „despotus Servie”.¹⁸ По нашем мишљењу, међутим, без обзира на ову разлику немамо разлога сумњати у исправност израза који се односи на наслов српског деспота. Ова одударност се, наиме, лако може протумачити. Повеље угарских краљева биле су намењене припадницима земаља угарске круне, а овај докуменат међународној јавности. Она није била дужна знати за постојање „Rascie”, док јој је „Servia” морала бити позната из свечане титулатуре угарских краљева, управо из њихових привилегијалних повеља. Зато, по нашем мишљењу, ова разлика не да не садржи суштинску противуречност, него сведочи о томе да је поред „despotus Rascie”, „despotus Servie” такође био у то време у употреби. Иначе, инострани извори и Ђорђа I (Ђурђа) Бранковића називају час једним, час другим насловом.¹⁹

У вези са овом повељом треба да направимо још једну исправку. Према Радонићу, а преко њега и по Душанки Динић Кнежевић,

¹⁴ Nehring Karl, „Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich”, *Südosteuropäische Arbeiten*, 72, München 1975, 181.

¹⁵ Langenn F(riedrich). A(lbert)., *Herzog Albrecht der Beherzte, Stammvater des königlichen Hauses Sachsen*, Leipzig 1838, 545, повеља бр. 15.

¹⁶ Nehring, н. м.

¹⁷ К. Јиречек, н. м., II, 350.

¹⁸ Teleki, н. м.

¹⁹ Момчило Спремић, „Деспот Ђурађ Бранковић и краљ Алфонс Арагонски”, *Прекинућ усјон*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2005, 386.

српског деспота помињу међу „barones ex officio in Hungaria”.²⁰ У свом новијем чланку Душанка Динић Кнежевић, међутим, каже само толико да се он помиње међу мађарским баронима.²¹ Радонић пак наслову српског деспота додаје да он по рангу стоји на осмом месту у списку државних достојанственика Угарске, испред мачванског бана.²² Опрезније је ово формулисао Сима Ћирковић. Он каже само то да се деспот помиње у редовима угарских великаша.²³ По оригиналу повеље коју је издао Телеки, међутим, наслов српског деспота у рубрици „Principes in Hungaria” стоји на другом месту, између наслова бана Далмације-Хрватске и Славоније и бана Босне. Затим следе војвода Влашке, војвода Аустрије, мачвански, београдски и северински банови, као и тамишки и пожунски жупан.²⁴

Не знајући о коме је реч, Ланген у немачком примерку, такође између банова Далмације-Хрватске и Славоније с једне, и Босне с друге стране, помиње „der Her Spor zu Sorfey”, све у рубрици „Fürsten zu Hungern”. „Spor” је очигледно настало штампарском грешком из „Geor”, што је почетак од „Georgius”. Још је јасније, како под „Sorfey” треба разумети „Surgfey”, име Србије у средњовековном немачком језику. Ово поткрепљује чињеница да и у насловима других државних достојанственика такође има сличних омашки. Тако се мачвански бан назива „Bann zu Magonien”, а северински „Bann zu Saverien”.²⁵ Другим речима, упоредивши две повеље, не може бити сумње да је у њима реч о српском деспоту Ђорђу II Бранковићу. Он је, дакле, а не његов брат од стрица Вук, био уистину присутан као сведок при склапању споразума о прекиду ратних дејстава између краља Матије и у име цара Фридриха III у Санкт Пелтену, 16. децембра 1487. године.

Као што је познато, краљ Матија је још 1486, у години смрти деспота Вука Гргуровића, позвао у Угарску његову браћу од стрица, Ђорђа и Јована, синове слепог деспота Стефана и његову удовицу Ангелину. Они су до тада уживали гостопримство Матијиног највећег противника, цара Фридриха III Хабзбуршког, у дворцу Вајтерсфелд. Грешка је, међутим, да су они на овај њихов posed положили (вазалну) заклетву верности „руском цару”, као што то стоји у другом издању Јиречекове *Историје Срба*.²⁶ Они су то, разуме се,

²⁰ Д. Динић Кнежевић, „Сремски Бранковићи”.

²¹ Д. Динић Кнежевић, „Вук Гргуровић”.

²² Ј. Радонић, н. м.

²³ С. Ћирковић, н. м.

²⁴ Teleki, н. м.

²⁵ Langenn, н. м.

²⁶ К. Јиречек, н. м, 2, I, 408.

учинили „римском цару”, тј. Фридриху III, као што то прво издање на овом језику тачно доноси.²⁷ Ова грешка је настала вероватно погрешним читањем „руског”, уместо „римског”, од стране писца, издавача, лектора, рецензента или коректора.

Историчари се нису слагали у погледу убицације овог места. Јиречек га је погрешно поистоветио са Вајтенсфелдом (Weitensfeld) у Корушкој.²⁸ Франц Бабингер је, међутим, већ одавно доказао да се ту ради о Вајтерсфелду (Weitersfeld) у Штајерској.²⁹ То је Сима Ћирковић још 1981. године саопштио и на српском језику у *Историји српског народа*.³⁰ Без обзира на то, неке српске историјске синтезе с времена на време и даље држе „корушки” „Вајтерсфелд” за привремено пребивалиште последњих Бранковића. После освајања Штајерске од стране краља Матије 1485. године, Вајтерсфелд и Бранковићи су доспели под Матијину власт. Матија, снабдевши породицу Бранковић поседима у Срему, признао је Ђорђа (II) за деспота. Деспот Србије, поменут следеће, 1487. године биће, дакле, тај Ђорђе.

Овај моменат из живота Ђорђа II Бранковића није познат његовим биографима.³¹ Њега не помињу ни његова житија. Исто тако ћуте и о његовој наводној кћерки Елизабети, која би била жена албанског великаша Алексија Шпана, коју му приписује немачки научник Франц Бабингер.³² Не помиње њу ни Иван Божић.³³ Што се његове женидбе тиче, житија саопштавају само то како се Ђорђе, раскинувши своју веридбу са Изабелом, рођаком Беатриче, супруге краља Матије, наводно зато што ова није хтела да пређе на православну, или Ђорђе на римокатоличку веру (латинску јерес), после десет година деспотства 1496. одрекао тог свог достојанства и под именом Максим се замонашио. Касније је под овим именом постао београдски митрополит, а после смрти која је уследила 18. јануара 1516. године по старом календару, проглашен је, као и његова мајка Ангелина и брат Јован, за светитеља.³⁴

²⁷ К. Јиречек, н. м., II, 198.

²⁸ К. Јиречек, н. д., I, 408; Thallóczy Ludwig, „Bruchstüvke aus der Geschichte der nordwestlichen Balkankänder, IV. Zur Geschichte der Despotenfamilie Branković”, *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina*, 3 (1895), 356–357.

²⁹ Babinger Franz, *Das Ende der Arianiten*, Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, 1960, 4, 62–63.

³⁰ *Историја српског народа*, II, 446.

³¹ Светлана Томин, *Владика Максим Бранковић*, Платонеум, Нови Сад 2007, 13, 17–25.

³² Babinger, н. м., 88.

³³ Иван Божић, „Белешке о Бранковићима (1460–1480)”, *Зборник Филозофског факултета у Београду*, XIII–1 (1976), 103–122; исти, „Спани – Шпање”, *Глас САНУ*, Одељење историјских наука, 2, 1980, 37–60.

³⁴ Андрија Веселиновић, Радош Љушић, *Српске династије*, Службени гласник, Београд 2008, 123; *Историја српског народа*, н. м.; Сава Вуковић, *Српски*

У истраживању медијевистике чак је и негативан резултат значајан, а поготово ако се може установити неки позитивум. Наш прилог из тог аспекта испунио је двоструки задатак. Прво, избрисали смо један непостојећи моменат из живота Вука Гргуновића, а друго, у исти мах смо успели да историјски портрет Ђорђа II Бранковића обогатимо истом том малом али не безначајном цртом и да на тај начин учинимо недовољно познат портрет деспота Ђурђа II Бранковића, Светог владике Максима, за једну нијансу боље познатим! Нека нам буде дозвољено да тај наш мали допринос саопштите на овом скупу најмеродавнијих познавалаца његовог живота, одржаном поводом петстогодишњице његове смрти.*

јерарси, Евро–Унирекс–Каленић, Београд–Подгорица–Крагујевац 1996, 299–300; С(ава?) Вуковић, „Ђорђе (Максим) Бранковић”, *Српски биографски речник*, 3, Д–З, Матица српска, Нови Сад 2007, 514–515.

* Предавање поводом 500. годишњице смрти Ђорђа (Максима) Бранковића одржано у Матици српској, 15. новембра 2016. године.